1-AIN-625 Úvod do matematickej logiky pre programátorov
1-INF-450 Logika pre informatikov

Zimný semester 2012/13

11. prednáška

Ján Komara

Obsah 11. prednášky

Zopakovanie

Cieľ predmetu

- Vybudovať matematické základy deklaratívnych programovacích jazykov.

Stručná osnova predmetu

- Primitívne rekurzívne funkcie
  - Aritmetizácia dátových štruktúr (Gödelizácia).
  - Regulárne rekurzívne definície s mierou.
- Obecne rekurzívne funkcie
  - Regulárne rekurzívne definície do dobre založených relácií:
    - Ackermannova funkcia (1928),
    - univerzálna funkcia pre primitívne rekurzívne funkcie.
- Čiastočne rekurzívne funkcie
  - Kleeneho prvá veta o rekurzii (veta o pevnom bode).
  - Kleeneho veta o normálnej forme.
  - Churchova téza a algoritmicky nerozhodnuteľné problémy.

Zopakovanie

Primitívne rekurzívne funkcie (charakterizácia)

Trieda primitívne rekurzívnych funkcií je najmenšia trieda funkcií, ktorá obsahuje funkciu nasledovníka $\mathsf{S}(x) = x + 1$, funkciu predchodcu $x \dot{-} 1$ a je uzavretá na explicitné definície a regulárne rekurzívne definície s mierou.

Obecne rekurzívne funkcie (definícia)

Trieda obecne rekurzívnych funkcií je najmenšia trieda funkcií, ktorá obsahuje funkciu nasledovníka $\mathsf{S}(x) = x + 1$, funkciu predchodcu $x \dot{-} 1$ a je uzavretá na explicitné definície a regulárne rekurzívne definície do dobre založených relácií.

Obecne rekurzívne funkcie, ktoré nie sú primitívne rekurzívne

- Ackermannova funkcia (1928).
- Univerzálna funkcia pre primitívne rekurzívne funkcie.

Zopakovanie

Čiastočné funkcie

n-árna čiastočná funkcia f je jednoznačná relácia z N^n do N:

$$(\vec{x}, y) \in f \wedge (\vec{x}, z) \in f \rightarrow y = z.$$

Čiastočné funkcie sú usporiadané množinovou reláciou $f \subseteq g$.

Silná rovnosť (Kleene)

$\tau \simeq \rho$ platí, ak jedna z nasledujúcich podmienok je splnená:

- Výrazy τ, ρ sú definované a ich hodnoty sú rovnaké.
- Výrazy τ, ρ nie sú definované.

Ak termy τ, ρ obsahujú len funkcie, potom $\tau \simeq \rho \leftrightarrow \tau = \rho$.
Označenie:

- $\tau\downarrow$, ak výraz τ je definovaný (má hodnotu, konverguje).
- $\tau\uparrow$, ak výraz τ nie je definovaný (nemá hodnotu, diverguje).

Zopakovanie

Kleeneho prvá veta o rekurzii

Funkcionálna rovnica v neznámej f:

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq \tau[f; x_1, \ldots, x_n]$$

má najmenšie riešenie n-árnu čiastočnú funkciu $\bigcup_{i=0}^{\infty} f_i$, ktorá je limitou reťazca $f_0, f_1, f_2, \ldots$ definovaného predpisom

$$f_0 = \emptyset^{(n)}$$
$$f_{i+1}(x_1, \ldots, x_n) \simeq \tau[f_i; x_1, \ldots, x_n].$$

Poznámka

Toto je prvá časť originálnej Kleeneho prvej vety o rekurzii. V druhej časti sa tvrdí, že najmenšie riešenie je vypočítateľné. To dokážeme na dnešnej prednáške.

Rekurzívne definície

Rekurzívne definície čiastočných funkcií

Sú to definície čiastočných funkcií v tvare

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq \tau[f; x_1, \ldots, x_n].$$

Čiastočnou funkciou, ktorá je definovaná uvedeným vzťahom, rozumieme najmenšie riešenie tejto funkcionálnej rovnice v triede n-árnych čiastočných funkcií. Existencia takého riešenia plynie z prvej vety o rekurzii.

Poznámka

Regulárne rekurzívne definície do dobre založených relácií

$$f(x_1, \ldots, x_n) = \tau[f; x_1, \ldots, x_n]$$

sú špeciálnym prípadom rekurzívnych definícií čiastočných funkcií. Tento fakt je to dôsledok nasledujúcich dvoch viet.

Rekurzívne definície

Veta

Predpokladajme, že

$$f(x_1, \ldots, x_n) = \tau[f; x_1, \ldots, x_n]$$

je regulárna rekurzívna definícia n-árnej funkcie f. Potom funkcionálna rovnica v triede n-árnych čiastočných funkcií

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq \tau[f; x_1, \ldots, x_n]$$

je rekurzívna definícia tej istej funkcie f.

Rekurzívne definície

Dôkaz.

Predpokladajme, že rekurzívna definícia je regulárna v dobre založenej relácie $\prec$. Nech g je riešenie funkcionálnej rovnice

$$g(x_1,\ldots,x_n) \simeq \tau[g;x_1,\ldots,x_n]. \tag{1}$$

$\prec$-indukciou podľa $x_1,\ldots,x_n$ dokážeme tvrdenie

$$f(x_1,\ldots,x_n) \simeq g(x_1,\ldots,x_n).$$

V induktívnom kroku pre $x_1,\ldots,x_n$ dokážeme pomocné tvrdenie

$$\Gamma^\tau_\rho[f;x_1,\ldots,x_n] \to \rho[f;x_1,\ldots,x_n] \simeq \rho[g;x_1,\ldots,x_n] \tag{2}$$

pre každý podterm ρ termu τ strážený podmienkou Γ^τ_ρ v τ. Odtiaľ

$$f(x_1,\ldots,x_n) = \tau[f;x_1,\ldots,x_n] \overset{(2)}{\simeq} \tau[g;x_1,\ldots,x_n] \overset{(1)}{\simeq} g(x_1,\ldots,x_n).$$

Rekurzívne definície

Veta

Predpokladajme, že

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq \tau[f; x_1, \ldots, x_n]$$

je rekurzívna definícia n-árnej čiastočnej funkcie f*. Predpokladajme ďalej, že* f *a všetky pomocné čiastočné funkcie v terme* τ *sú totálne. Potom funkcionálna rovnica v triede n-árnych funkcií*

$$f(x_1, \ldots, x_n) = \tau[f; x_1, \ldots, x_n]$$

je regulárna rekurzívna definícia tej istej funkcie f*.*

Rekurzívne definície

Dôkaz.

Podľa prvej vety o rekurzii funkcia f sa dá vyjadriť v tvare $f = \bigcup_{i=0}^{\infty} f_i$, kde $f_0, f_1, f_2, \ldots$ je reťazec definovaný predpisom

$$f_0 = \emptyset^{(n)} \qquad\qquad f_{i+1}(x_1, \ldots, x_n) \simeq \tau[f_i; x_1, \ldots, x_n].$$

Definícia dobre založenej relácie $\prec$:

$$m(x_1, \ldots, x_n) = \text{najmenšie } i \text{ také, že } f_i(x_1, \ldots, x_n)\downarrow$$
$$(x_1, \ldots, x_n) \prec (y_1, \ldots, y_n) \leftrightarrow m(x_1, \ldots, x_n) < m(y_1, \ldots, y_n).$$

Potom funkcionálna rovnica

$$f(x_1, \ldots, x_n) = \tau[f; x_1, \ldots, x_n]$$

je regulárna rekurzívna definícia do dobre založenej relácie $\prec$. Jej (jediným) riešením je funkcia f.

Výpočtový model

Úvod

Uvažujme rekurzívnu definíciu n-árnej čiastočnej funkcie f v tvare

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq \tau[f; x_1, \ldots, x_n].$$

Chceme ukázať, že f je vypočítateľná vo výpočtovom modeli, ktorý je založený na vyhodnocovaní výrazov.

Označenie a predpoklady

- $g_1, \ldots, g_k$ sú všetky pomocné čiastočné funkcie v τ.
- Každá nenulová konštanta c v terme τ je nahradená odpovedajúcim monadickým numerálom:

$$\overbrace{\mathsf{S} \ldots \mathsf{S}}^{c\text{-krát}}(0).$$

Výpočtový model

Monadické numerály

Výpočet prebieha na monadických numeráloch:

$$0 \quad \mathsf{S}(0) \quad \mathsf{S}\,\mathsf{S}(0) \quad \mathsf{S}\,\mathsf{S}\,\mathsf{S}(0) \quad \mathsf{S}\,\mathsf{S}\,\mathsf{S}\,\mathsf{S}(0) \quad \ldots .$$

Označenie:

- Ak x je prirodzené číslo, potom $\underline{x}$ je monadický numerál, ktorého hodnota je číslo x:

$$\underline{x} \equiv \overbrace{\mathsf{S} \ldots \mathsf{S}}^{x\text{-krát}}(0).$$

- Ak $x_1, \ldots, x_n$ sú prirodzené čísla, potom

$$\underline{x_1, \ldots, x_n} \equiv \underline{x_1}, \ldots, \underline{x_n} \equiv \overbrace{\mathsf{S} \ldots \mathsf{S}}^{x_1\text{-krát}}(0), \ldots, \overbrace{\mathsf{S} \ldots \mathsf{S}}^{x_n\text{-krát}}(0).$$

Výpočtový model

Jeden krok výpočtu

Ak uzavretý rekurzívny term τ nie je numerál, tak musí obsahovať aspoň jeden podvýraz (*redex*) v tvare

$$\mathrm{D}(\underline{x}, \tau_2, \tau_3) \quad g_1(\underline{y_1}, \ldots, \underline{y_{m_1}}) \quad \ldots \quad g_k(\underline{y_1}, \ldots, \underline{y_{m_k}}) \quad f(\underline{x_1}, \ldots, \underline{x_n}).$$

Jeden výpočtový krok spočíva v nájdení najľavejšieho redexu a jeho nahradením kontrakciou podľa nasledujúcich pravidiel

$$\begin{aligned}
\mathrm{D}(\underline{0}, \tau_2, \tau_3) &\rhd_1 \tau_3 \\
\mathrm{D}(\underline{x+1}, \tau_2, \tau_3) &\rhd_1 \tau_2 \\
g_i(\underline{y_1}, \ldots, \underline{y_{m_i}}) &\rhd_1 \underline{g_i(y_1, \ldots, y_{m_i})} \qquad\qquad \text{pre } i = 1, \ldots, k \\
f(\underline{x_1}, \ldots, \underline{x_n}) &\rhd_1 \tau[f; \underline{x_1}, \ldots, \underline{x_n}].
\end{aligned}$$

Tak dostaneme nový uzavretý rekurzívny term ρ a píšeme

$$\tau \rhd_1 \rho.$$

Výpočtový model

Viac krokov výpočtu

Označenie:

- $\tau_1 \rhd_k \tau_2$, ak výraz τ_1 sa redukuje do výrazu τ_2 po k krokoch. To znamená, že existujú uzavreté rekurzívne termy $\rho_0, \rho_1, \dots, \rho_k$ také, že
$$\tau_1 \equiv \rho_0 \rhd_1 \rho_1 \rhd_1 \cdots \rhd_1 \rho_k \equiv \tau_2.$$
Umožníme tiež prípad $k = 0$. Vtedy $\tau_1 \rhd_0 \tau_2 \leftrightarrow \tau_1 \equiv \tau_2$.
- $\tau_1 \rhd \tau_2$, ak $\tau_1 \rhd_k \tau_2$ pre nejaké k.

Platí

$$\tau \rhd \rho_1 \land \tau \rhd \rho_2 \to \rho_1 \rhd \rho_2 \lor \rho_2 \rhd \rho_1$$
$$\underline{y} \rhd \rho \leftrightarrow \rho \equiv \underline{y}.$$

Ak $\tau \rhd \underline{y}$, tak vravíme, že výpočet skončil s výsledkom y.

Výpočtový model

Lema (Korektnosť)

Platí

$$f(\underline{x_1}, \ldots, \underline{x_n}) \rhd \underline{y} \to f(x_1, \ldots, x_n) \simeq y.$$

Dôkaz.

Indukciou podľa k dokážeme, že pre každý uzavretý term ρ platí

$$\rho \rhd_k \underline{y} \to \rho \simeq y. \tag{1}$$

Nech $f(\underline{\vec{x}}) \rhd \underline{y}$. Potom

$$f(\underline{x_1}, \ldots, \underline{x_n}) \rhd_1 \tau[f; \underline{x_1}, \ldots, \underline{x_n}] \rhd_k \underline{y}$$

pre nejaké číslo k. Odtiaľ

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq \tau[f; x_1, \ldots, x_n] \overset{(1)}{\simeq} y.$$

Výpočtový model

Lema (Úplnosť)

Platí

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq y \to f(\underline{x_1}, \ldots, \underline{x_n}) \rhd \underline{y}.$$

Dôkaz.

Podľa prvej vety o rekurzii čiastočná funkcia f sa dá vyjadriť v tvare $f = \bigcup_{i=0}^{\infty} f_i$, kde $f_0, f_1, f_2, \ldots$ je reťazec definovaný predpisom

$$f_0 = \emptyset^{(n)} \qquad\qquad f_{i+1}(x_1, \ldots, x_n) \simeq \tau[f_i; x_1, \ldots, x_n].$$

Indukciou podľa i dokážeme, že platí

$$f_i(x_1, \ldots, x_n) \simeq y \to f(\underline{x_1}, \ldots, \underline{x_n}) \rhd \underline{y}. \tag{1}$$

Odtiaľ dostaneme

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq y \Rightarrow \exists i\, f_i(x_1, \ldots, x_n) \simeq y \overset{(1)}{\Rightarrow} f(\underline{x_1}, \ldots, \underline{x_n}) \rhd \underline{y}.$$

Výpočtový model

Veta (Ekvivalentnosť výpočtovej a definičnej sémantiky)

Platí

$$f(\underline{x_1}, \ldots, \underline{x_n}) \rhd \underline{y} \leftrightarrow f(x_1, \ldots, x_n) \simeq y.$$

Dôkaz.

Priamy dôsledok predošlých dvoch pomocných tvrdení.

Poznámka

Toto je druhá časť originálnej Kleeneho prvej vety o rekurzii.

Čiastočne rekurzívne funkcie

Definícia triedy čiastočne rekurzívnych funkcií

- Základné funkcie:
  - funkcia nasledovníka $\mathrm{S}(x) = x + 1$,
  - funkcia predchodcu $x \dot{-} 1$.
- Explicitné definície čiastočných funkcií:

$$f(x_1, \dots, x_n) \simeq \tau[x_1, \dots, x_n].$$

- Rekurzívne definície čiastočných funkcií:

$$f(x_1, \dots, x_n) \simeq \tau[f; x_1, \dots, x_n].$$

Funkcia je rekurzívna, ak je to totálna čiastočne rekurzívna funkcia. Predikát je rekurzívny, ak taká je jeho charakteristická funkcia.

Čiastočne rekurzívne funkcie

Veta

Trieda rekurzívnych funkcií je obecne rekurzívne uzavretá.

Dôsledok

- *Každá obecne rekurzívna funkcia je rekurzívna.*
- *Každý obecne rekurzívny predikát je rekurzívny.*
- *Trieda rekurzívnych funkcií je primitívne rekurzívne uzavretá.*
- *Rekurzívne predikáty sú uzavreté na explicitné definície predikátov s ohraničenými formulami.*
- *Rekurzívne funkcie sú uzavreté na definície funkcií ohraničenou minimalizáciou.*
- *Rekurzívne funkcie sú uzavreté na definície funkcií regulárnou minimalizáciou.*

Čiastočne rekurzívne funkcie

Primitívna rekurzia čiastočných funkcií

Sú to definície čiastočných funkcií v tvare

$$\begin{aligned} f(0, y_1, \ldots, y_n) &\simeq g(y_1, \ldots, y_n) \\ f(x+1, y_1, \ldots, y_n) &\simeq h\big(x, f(x, y_1, \ldots, y_n), y_1, \ldots, y_n\big). \end{aligned}$$

Primitívna rekurzia pre totálne g, h:

$$\begin{aligned} f(0, y_1, \ldots, y_n) &= g(y_1, \ldots, y_n) \\ f(x+1, y_1, \ldots, y_n) &= h\big(x, f(x, y_1, \ldots, y_n), y_1, \ldots, y_n\big) \end{aligned}$$

je špeciálny prípad operátora primitívnej rekurzie čiastočných funkcií.

Čiastočne rekurzívne funkcie

Veta

Trieda čiastočne rekurzívnych funkcií je uzavretá na primitívnu rekurziu čiastočných funkcií.

Dôkaz.

Nech g, h sú čiastočne rekurzívne funkcie a

$$\begin{aligned} f(0, y_1, \ldots, y_n) &\simeq g(y_1, \ldots, y_n) \\ f(x+1, y_1, \ldots, y_n) &\simeq h\big(x, f(x, y_1, \ldots, y_n), y_1, \ldots, y_n\big). \end{aligned}$$

Rekurzívnosť čiastočnej funkcie f plynie z tohoto vyjadrenia

$$\begin{aligned} f(x, y_1, \ldots, y_n) \simeq\ & \textbf{if } x \neq 0 \textbf{ then} \\ & \quad h\big(x \dot{-} 1, f(x \dot{-} 1, y_1, \ldots, y_n), y_1, \ldots, y_n\big) \\ & \textbf{else} \\ & \quad g(y_1, \ldots, y_n). \end{aligned}$$

Čiastočne rekurzívne funkcie

Neohraničená minimalizácia

Sú to definície čiastočných funkcií v tvare

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq \text{najmenšie číslo } y \text{ také, že platí } \varphi[x_1, \ldots, x_n, y],$$

kde φ je ohraničená formula. Skrátený zápis:

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq \mu y \big[\varphi[x_1, \ldots, x_n, y]\big].$$

Regulárna minimalizácia:

$$f(\vec{x}) = \mu y \big[\varphi[\vec{x}, y]\big] \qquad\qquad \text{ak } \forall \vec{x} \exists y \varphi[\vec{x}, y],$$

je špeciálny prípad neohraničenej minimalizácie.

Veta

Trieda čiastočných rekurzívnych funkcií je uzavretá na definície čiastočných funkcií neohraničenou minimalizáciou.

Čiastočne rekurzívne funkcie

Neohraničená minimalizácia

Sú to definície čiastočných funkcií v tvare

$$f(x_1,\ldots,x_n) \simeq y \leftrightarrow \varphi[x_1,\ldots,x_n,y] \wedge \forall z < y\, \neg\varphi[x_1,\ldots,x_n,z],$$

kde φ je ohraničená formula. Skrátený zápis:

$$f(x_1,\ldots,x_n) \simeq \mu y\left[\varphi[x_1,\ldots,x_n,y]\right].$$

Regulárna minimalizácia:

$$f(\vec{x}) = \mu y\left[\varphi[\vec{x},y]\right] \qquad\qquad \text{ak } \forall\vec{x}\exists y\varphi[\vec{x},y],$$

je špeciálny prípad neohraničenej minimalizácie.

Veta

Trieda čiastočných rekurzívnych funkcií je uzavretá na definície čiastočných funkcií neohraničenou minimalizáciou.

Čiastočne rekurzívne funkcie

Dôkaz.

V odvodení f použijeme túto čiastočne rekurzívnu funkciu:

$$g(y, \vec{x}) \simeq \begin{cases} y & \text{ak platí } \varphi[\vec{x}, y], \\ g(y+1, \vec{x}) & \text{ak neplatí } \varphi[\vec{x}, y]. \end{cases}$$

Rekurzívnosť čiastočnej funkcie f plynie z tohoto vyjadrenia

$$\begin{aligned} P(\vec{x}, y) &\leftrightarrow \varphi[\vec{x}, y] \\ g(y, \vec{x}) &\simeq \textbf{if } P(\vec{x}, y) \textbf{ then } y \textbf{ else } g(y+1, \vec{x}) \\ f(\vec{x}) &\simeq g(0, \vec{x}). \end{aligned}$$

Korektnosť implementácie plynie z tejto vlastnosti čiastočne rekurzívnej funkcie g:

$$g(y, \vec{x}) \simeq z \leftrightarrow y \leq z \wedge \varphi[\vec{x}, z] \wedge \forall z_1 \big(y \leq z_1 < z \rightarrow \neg\varphi[\vec{x}, z_1]\big).$$

Čiastočne rekurzívne funkcie

Minimalizácia čiastočných funkcií

Sú to definície čiastočných funkcií v tvare

$$f(\vec{x}) \simeq y \leftrightarrow g(y, \vec{x}) \simeq 1 \land \forall z < y \big(g(z, \vec{x})\downarrow \land g(z, \vec{x}) \not\simeq 1\big).$$

Skrátený zápis

$$f(\vec{x}) \simeq \mu y[g(y, \vec{x}) \simeq 1].$$

Neohraničená minimalizácia pre totálne g:

$$f(\vec{x}) \simeq \mu y[g(y, \vec{x}) = 1].$$

je špeciálny prípad operátora minimalizácie čiastočných funkcií.

Veta

Trieda čiastočne rekurzívnych funkcií je uzavretá na minimalizáciu čiastočných funkcií.

Čiastočne rekurzívne funkcie

Minimalizácia čiastočných funkcií

Sú to definície čiastočných funkcií v tvare

$$f(\vec{x}) \simeq y \leftrightarrow g(y, \vec{x}) \simeq 1 \wedge \forall z < y \exists v \big(g(z, \vec{x}) \simeq v \wedge v \neq 1\big).$$

Skrátený zápis

$$f(\vec{x}) \simeq \mu y[g(y, \vec{x}) \simeq 1].$$

Neohraničená minimalizácia pre totálne g:

$$f(\vec{x}) \simeq \mu y[g(y, \vec{x}) = 1].$$

je špeciálny prípad operátora minimalizácie čiastočných funkcií.

Veta

Trieda čiastočne rekurzívnych funkcií je uzavretá na minimalizáciu čiastočných funkcií.

Čiastočne rekurzívne funkcie

Dôkaz.

Nech g je čiastočne rekurzívna funkcia a

$$f(\vec{x}) \simeq \mu y[g(y,\vec{x}) \simeq 1].$$

Rekurzívnosť čiastočnej funkcie f plynie z tohoto vyjadrenia

$$\begin{aligned} h(y,\vec{x}) &\simeq \textbf{if } \big(g(y,\vec{x}) =_* 1\big) \neq 0 \textbf{ then } y \textbf{ else } h(y+1,\vec{x}) \\ f(\vec{x}) &\simeq h(0,\vec{x}). \end{aligned}$$

Korektnosť implementácie plynie z tejto vlastnosti čiastočne rekurzívnej funkcie h:

$$\begin{aligned} h(y,\vec{x}) \simeq z \leftrightarrow y \leq z \land g(z,\vec{x}) \simeq 1 \land \\ \forall z_1\big(y \leq z_1 < z \rightarrow g(z_1,\vec{x})\!\downarrow \land\, g(z_1,\vec{x}) \not\simeq 1\big). \end{aligned}$$

Kleeneho veta o normálnej forme

Veta o normálnej forme (Kleene)

Existuje unárna primitívne rekurzívna funkcia U *a pre každé* $n \geq 1$ *existuje* $(n+2)$*-árny primitívne rekurzívny predikát* T_n *taký, že pre každú* n*-árnu čiastočne rekurzívnu funkciu* f *existuje číslo* e *také, že pre všetky čísla* $x_1, \ldots, x_n$ *platí vzťah*

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq \mathrm{U}\, \mu s[\mathrm{T}_n(e, x_1, \ldots, x_n, s)].$$

Poznámka

Ak čiastočne rekurzívna funkcia f je totálna, potom minimalizácia vo výraze na pravej strane rovnosti je regulárna, t.j.

$$\forall x_1 \cdots \forall x_n \exists s\, \mathrm{T}_n(e, x_1, \ldots, x_n, s).$$

V takomto prípade platí takýto vzťah

$$f(x_1, \ldots, x_n) = \mathrm{U}\, \mu s[\mathrm{T}_n(e, x_1, \ldots, x_n, s)].$$

Kleeneho veta o normálnej forme

Idea dôkazu

Neformálny popis predikátu T_n a funkcie U:

- Kleeneho predikát T_n má túto základnú vlastnosť:

  > $\mathrm{T}_n(e, x_1, \dots, x_n, s)$ *platí práve vtedy, keď číslo e je kód nejakého programu a číslo s je kód výpočtu tohoto programu pre vstupy $x_1, \dots, x_n$.*

  Tu programom rozumieme čiastočne rekurzívne odvodenie nejakej čiastočnej rekurzívnej funkcie a výpočtom proces vyhodnotenia tejto čiastočnej funkcie.
- Funkcia $\mathrm{U}(s)$ určí z kódu výpočtovej postupnosti výslednú hodnotu.

Dá sa ukázať, že Kleeneho predikát T_n i funkciu U môžeme zvoliť ako primitívne rekurzívne.

Kleeneho veta o normálnej forme

Veta

Každá rekurzívna funkcia je obecne rekurzívna.

Dôkaz.

Ak f je n-árna rekurzívna funkcia, potom existuje číslo e také, že že pre všetky čísla $x_1, \ldots, x_n$ platí vzťah

$$f(x_1, \ldots, x_n) = \mathrm{U}\,\mu s[\mathrm{T}_n(e, x_1, \ldots, x_n, s)].$$

Minimalizácia vo výraze na pravej strane rovnosti je regulárna:

$$\forall x_1 \cdots \forall x_n \exists s\, \mathrm{T}_n(e, x_1, \ldots, x_n, s).$$

Obecná rekurzívnosť funkcie f plynie z tohoto vyjadrenia

$$\begin{aligned} g(x_1, \ldots, x_n) &= \mu s[\mathrm{T}_n(e, x_1, \ldots, x_n, s)] \\ f(x_1, \ldots, x_n) &= \mathrm{U}\, g(x_1, \ldots, x_n). \end{aligned}$$

Čiastočne μ-rekurzívne funkcie

Definícia triedy čiastočne μ-rekurzívnych funkcií

- Základné funkcie:
  - konštantná funkcia $\mathrm{Z}(x) = 0$,
  - funkcia nasledovníka $\mathrm{S}(x) = x + 1$,
  - identity (projekcie) $\mathrm{I}_i^n(x_1, \ldots, x_n) = x_i$ pre každé $1 \leq i \leq n$.
- Kompozícia (skladanie) čiastočných funkcií:

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq h\big(g_1(x_1, \ldots, x_n), \ldots, g_m(x_1, \ldots, x_n)\big).$$

- Primitívna rekurzia čiastočných funkcií:

$$\begin{aligned} f(0, y_1, \ldots, y_n) &\simeq g(y_1, \ldots, y_n) \\ f\big(\mathrm{S}(x), y_1, \ldots, y_n\big) &\simeq h\big(x, f(x, y_1, \ldots, y_n), y_1, \ldots, y_n\big). \end{aligned}$$

- Minimalizácia čiastočných funkcií:

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq \mu y[g(y, x_1, \ldots, x_n) \simeq 1].$$

Čiastočne μ-rekurzívne funkcie

Definícia
Predikát je μ-rekurzívny, ak taká je jeho charakteristická funkcia.

Veta
Trieda μ-rekurzívnych funkcií je primitívne rekurzívne uzavretá.

Dôsledok
- *Každá primitívne rekurzívna funkcia je μ-rekurzívna.*
- *Každý primitívne rekurzívny predikát je μ-rekurzívny.*

Čiastočne μ-rekurzívne funkcie

Veta

Trieda čiastočne rekurzívnych funkcií je totožná s triedou čiastočne μ-rekurzívnych funkcií.

Dôkaz.

Ak f je n-árna čiastočne rekurzívna funkcia, potom existuje číslo e také, že pre všetky čísla $x_1, \ldots, x_n$ platí vzťah:

$$f(x_1, \ldots, x_n) \simeq \mathrm{U}\, \mu s[\mathrm{T}_n(e, x_1, \ldots, x_n, s)].$$

μ-rekurzívnosť čiastočnej funkcie f plynie z tohoto vyjadrenia

$$\begin{aligned} P(s, x_1, \ldots, x_n) &\leftrightarrow \mathrm{T}_n(e, x_1, \ldots, x_n, s) \\ g(x_1, \ldots, x_n) &\simeq \mu s[P_*(s, x_1, \ldots, x_n) \simeq 1] \\ f(x_1, \ldots, x_n) &\simeq \mathrm{U}\, g(x_1, \ldots, x_n). \end{aligned}$$

Opačná inklúzia platí očividne.

Church-Turingova téza

Churchova téza (1936)

Trieda intuitívne vypočítateľných funkcií nad oborom $\mathbb{N}$ je totožná s triedou obecne rekurzívnych funkcií.

Turingova téza (1936-7)

Trieda intuitívne vypočítateľných funkcií nad oborom $\mathbb{N}$ je totožná s triedou funkcií vypočítateľných na Turingových strojoch.

Modely (čiastočne) vypočítateľných funkcií

- obecne rekurzívne funkcie [Herbrand-Gödel, 1931, 1934],
- λ-definovateľné funkcie [Church, 1932],
- (čiastočne) μ-rekurzívne funkcie [Kleene, 1935, 1952],
- Turingove stroje [Turing, 1936-7],
- čiastočne rekurzívne funkcie [Kleene, 1952],
- registrové stroje [napr. Minsky, 1961].

Záver

10. cvičenie

- Výsledky testu s komentárom nájdete na webe.

12. prednáška

- Enumeračná čiastočná funkcia (univerzálna čiastočná funkcia pre čiastočne rekurzívne funkcie).
- Rekurzívne rozhodnuteľné, polorozhodnuteľné a nerozhodnuteľné problémy